

Διάλεξη του Νίκου Λυγερού με θέμα:
"Ο μύθος ως ουσία της ιστορίας".
Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του Δήμου Νεμέας.
Πέμπτη 29 Οκτωβρίου 2015, ώρα: 19.00

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω τυπικά και ν' αφήσω βέβαια και την Εκκλησία. Είναι σχεδόν μια φιλική σχέση και με την έννοια βέβαια της εταιρεία που έχει αναπτυχθεί. Κι ήθελα να κάνω απλά μια παρατήρηση όσον αφορά τα εγκώμια. Για μένα το πιο δυνατό είναι να έρχομαι στη Νεμέα με τέτοιο θέμα και να είστε εδώ. Γιατί ξέρετε υπάρχουν μερικά θέματα που είναι πιασάρικα κι έχουμε πάντοτε το πρόβλημα – αυτοί που κάνουν τις οργανώσεις, φαντάζομαι κι ο Τάσος κι ο Γιώργος θα το καταλαβαίνουν – είναι ότι μερικές φορές θέλουμε να κάνουμε ένα θέμα που να είναι ωραίο για το κοινό. Είναι τόσο ωραίο όμως για το κοινό, που δεν πηγαίνει γιατί το βλέπει παντού και τελικά καταντάμε να μην έχουμε κόσμο. Κι έχει ενδιαφέρον όταν λοιπόν ακούω ανθρώπους σαν το Γιώργο που επιλέγουν ένα, όπως το λέει ο ίδιος, ένα «κανονικό» θέμα, όπως είναι το σημερινό κι έχουμε κόσμο που έρχεται να το ακούσει.

Αυτό για μένα είναι αρκετό κι όσον αφορά τώρα το γόητρο, συμφωνώ σ' αυτά που είπες αλλά όχι για το γόητρο. Εγώ είμαι απλώς της στρατηγικής και θεωρώ ότι η Ελλάδα έχει τη θέση του λες, πρέπει να την έχει. Θα πρέπει να έχει στρατηγική και πολύ συχνά το γόητρο θα καταρρέει την ώρα της πράξης. Γιατί και οι διπλανοί μας έχουν πολύ γόητρο αλλά γι' αυτό δεν μπαίνουν σε πόλεμο, γιατί έχουν μόνο γόητρο. Άρα άσε το γόητρο εκεί που είναι, για άλλους. Εμείς θέλουμε κάτι που να είναι πιο ανθεκτικό, να κρατάει. Θα μπορούσες να πεις ας πούμε ότι η Εκκλησία έχει γόητρο; Όχι. Μόνο που είναι εδώ κι έχει χιλιάδες... Φτάνει. Φτάνει. Δύο χιλιάδες χρόνια ύπαρξης, δεν έχεις ανάγκη από γόητρο. Σαν να είναι απαξίωση.

Άρα ας αρχίσουμε λοιπόν με το θέμα της διάλεξης. Εφόσον είμαστε στη Νεμέα, υπάρχουν και μύθοι και ιστορίες. Μπορεί μερικοί από εσάς να ξαφνιάστηκαν από την προσέγγιση αλλά ελπίζω να το διορθώσουμε, τουλάχιστον στην αρχή της διάλεξης. Αν δεν το πιάσετε από την αρχή, μετά το αφήνετε, δεν πειράζει. Είναι σαν τη θάλασσα. Δεν είναι ανάγκη, το αφήνετε. Εντάξει; Άρα μην αγχωθείτε.

Θα μιλήσουμε για τις έννοιες, αρχικά, της ιστορίας και του μύθου. Η κανονική προσέγγιση για εμάς – και θα το δούμε όταν λέμε «μυθοπλασία», όταν λέμε «μυθιστόρημα», όταν λέμε «παρα-μύθι» – όλες αυτές οι εκφράσεις λειτουργούν ως ένδειξη ότι ο μύθος δεν έχει μια ιστορική υπόσταση. Δηλαδή είμαστε πολύ κοντά στο ψέμα. Εντάξει; Έχει ενδιαφέρον γιατί ταυτόχρονα, όταν θέλουμε να πούμε κάτι πολύ σημαντικό, λέμε ας πούμε ότι «αυτή η ομάδα είναι θρύλος», «αυτή η προσέγγιση είναι μυθική». Θα πούμε ταυτόχρονα «ο μύθος του Προμηθέα» π.χ. κι εκεί δεν θα το χρησιμοποιήσουμε με αυτήν την έννοια. Άρα βλέπετε ότι αυτή η λέξη μπορεί να έχει μια αμφισημία η οποία προκαλεί δυσκολίες αλλά πρέπει να καταλάβουμε ότι το ίδιο συμβαίνει και για την ιστορία. Έχει ενδιαφέρον γιατί η ιστορία είναι σοβαρή μόνο όταν είναι στον ενικό. Είναι καλό να προσέχετε τις εκφράσεις του λαού όταν λένε, ας

πούμε, «αυτός λέει ιστορίες». Ε, δεν εννοούμε ότι λέει την ιστορία άρα μόλις περνάμε στον πληθυντικό, σημαίνει ότι υπάρχει ένα υπονοούμενο ότι η ιστορία είναι μοναδική. Και αυτό είναι πολύ εντυπωσιακό άμα το σκεφτούμε, γιατί πολύ συχνά έχουμε την εντύπωση ότι την ιστορία την γράφουν μόνο οι ισχυροί, οι αδύναμοι δεν μπορούν. Βέβαια σιγά-σιγά εμφανίστηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα και κάπως άλλαξε αυτό το πράγμα. Αλλά η ιδέα αρχικά είναι ότι η ιστορία σχετίζεται με την αλήθεια και η αλήθεια, όπως το λέει ετυμολογικά η λέξη, είναι η μη-λήθη. Άρα άμα βάλετε τη μη-λήθη, περάσετε τώρα στο θετικό, δηλαδή στη μνήμη, θα δείτε ότι μέσω της μνήμης έχουμε την ιστορία. Άρα η μνήμη μπορεί όμως να είναι μόνο παθητική. Είναι η διαφορά που υπάρχει μεταξύ του «θυμάμαι» και «δεν ξεχνώ». Όταν θυμάσαι, μπορείς και να ξεχάσεις. Ενώ όταν δεν ξεχνάς, αναγκαστικά θυμάσαι. Και γι' αυτό το σύνθημα για το κυπριακό είναι «δεν ξεχνώ» και δεν είναι μόνο «θυμάμαι». Βέβαια θα μου πείτε σίγουρα ότι μερικοί πολιτικοί το έχουν ξεχάσει τι θέλει να πει αυτό το πράγμα και ακόμα και στην Κύπρο, μερικοί έχουν ξεχάσει τι δεν πρέπει να ξεχάσουν μέσα στο σύνθημα.

Άρα ποια είναι η ιδέα; Όταν γράφουμε – το λέω το «ποια είναι η ιδέα» αυτό είναι για την Αυγούστα. Όταν γράφουμε λοιπόν ένα κείμενο, έχουμε την εντύπωση ότι είναι κάτι που θα μείνει. Όμως αυτό γίνεται και με την παραπληροφόρηση. Στα ΜΜΕ έχουμε πολλές κατηγορίες τέτοιου τύπου που μετά όταν τα διασταυρώνουμε, βλέπουμε ότι δεν έχουν καμία σχέση με κάποια πραγματικότητα αλλά βέβαια έχουν έναν στόχο. Άρα η πρώτη διαφορά που θα ήθελα να βάλουμε στο μυαλό μας είναι η εξής: Είναι ότι το βιβλίο δεν είναι εφημερίδες. Τώρα έπεσε μια νέκρα για όσους διαβάζουν εφημερίδες. Εντάξει, περιμένετε... Δεν το κατέστρεψα εντελώς, ακόμα. Η εφημερίδα, όπως η λέξη το λέει, έχει σχέση με την ημέρα και κατά συνέπεια, έχει ημερομηνία λήξης. Γι' αυτό το βλέπετε πολύ απλά, όταν θα πάτε ας πούμε να αγοράσετε εφημερίδα, δεν έχετε τον άνθρωπο που τις πουλάει να σας λέει «Έχω και χτεσινή πιο φτηνή». Ενώ στην πραγματικότητα, άμα το σκεφτείτε στρατηγικά, συμφέρει να πάρετε τη χτεσινή για να δείτε τι έλεγαν γι' αυτό που έγινε. Δηλαδή συνήθως τι κάνουμε; Κάνουμε surf. Δηλαδή είμαστε πάνω στην εφημερίδα επειδή εκδίδεται την ημέρα που γίνεται, πιστεύουμε την ημέρα που γίνεται αυτό που γίνεται και θυμίζει το ωροσκόπιο. Αν όμως θυμόμασταν τι είχε γράψει την προηγούμενη μέρα ή την προηγούμενη εβδομάδα, θα βλέπαμε ότι τελικά δεν έχει καμία σχέση με αυτό που έγινε. Όταν σε μια εφημερίδα χρησιμοποιούν τη λέξη «θα», θα δείτε ότι το αποφεύγουν. Το κάνουν σπάνια διότι θα εμφανιστεί. Άρα συνήθως χρησιμοποιούν τον Ενεστώτα για να πουν ότι τώρα γίνεται, είναι πολύ σημαντικό γιατί πρέπει να είναι της επικαιρότητας.

Η επικαιρότητα αυτή – το λέω τώρα πιο πολύ και για τις γυναίκες, το φαινόμενο της μόδας. Πολλοί από εμάς θέλουν να είναι της μόδας και ειδικά οι γυναίκες. Οι άντρες θέλουν οι γυναίκες τους να είναι της μόδας. Αυτοί βέβαια δεν ασχολούνται, υποτίθεται. Και ξεχνάμε ότι βέβαια η μόδα έχει και ημερομηνία λήξης κι αυτή. Θα σας το πω τώρα θετικά. Όταν σας λένε για ένα φρέσκο προϊόν, άμα είναι φρέσκο-φρέσκο το προϊόν, θέλει να πει ότι η ημερομηνία λήξης είναι πολύ γρήγορη. Άρα

είναι σχεδόν νεκρό το φρέσκο. Άμα είναι μια κονσέρβα θα έχει μεγάλη διάρκεια, έτσι; Άρα αυτό σημαίνει ότι πρέπει να έχετε στο νου σας και το θέμα της ερμηνείας. Θεωρούμε μερικά πράγματα, όταν παρουσιάζονται με έναν τρόπο υποτίθεται αντικειμενικό, και νομίζουμε ότι είναι θετική η προσέγγιση ενώ μπορεί να είναι και αρνητική. Άρα όταν λέμε λοιπόν για την εφημερίδα ότι είναι πολύ σημαντικό να κοιτάζουμε την επικαιρότητα, πρέπει να καταλάβουμε το εξής: Άμα πάρετε τις εφημερίδες της χρονιάς και μετά κοιτάξετε πόσα άρθρα από την εφημερίδα της χρονιάς θα κρατούσατε στο τέλος της χρονιάς... ε μία εφημερίδα θα έφτανε. Γιατί είναι ελάχιστα. Είναι πολλά που είναι πραγματικά της κατανάλωσης. Τώρα άμα το σκεφτείτε λοιπόν ότι τις εφημερίδες τις παράγουν κάθε μέρα – κι ειδικά όταν είναι το Σαββατοκύριακο, είναι ο Θεός να φυλάει, γιατί παράγουν ένα ολόκληρο βιβλίο σε μια Κυριακή – πρέπει να καταλάβουμε ότι δεν έχει καμία σχέση με τη συγγραφή ενός βιβλίου το οποίο φτιάχνεται μετά από εβδομάδες ή μήνες αλλά έχει μια διάρκεια ζωής που μπορεί να είναι αιώνες. Είναι εντελώς διαφορετική προσέγγιση. Αυτό σημαίνει ότι όταν κάποιος θα σας βγάλει ένα βιβλίο κι είναι απλώς μια καταγραφή από εφημερίδες, να ξέρετε ότι δεν είναι βιβλίο. Είναι απλώς εφημερίδα εφημερίδας, τίποτα άλλο. Το βιβλίο έχει μια άλλη προσέγγιση.

Είναι λοιπόν το ίδιο με το μύθο και την ιστορία. Η ιστορία έχουμε την εντύπωση αρχικά ότι είναι απλώς η καταγραφή των γεγονότων. Η καταγραφή των γεγονότων είναι μόνο καταγραφή. Η ιστορία πρέπει να έχει μέσα νοημοσύνη. Δηλαδή μπορείτε να καταγράψετε όλα τα γεγονότα που υπάρχουν τώρα στον κόσμο ταυτόχρονα, και μετά δεν μπορείτε να τα συνδυάσετε διότι είναι απλώς μια καταγραφή. Άρα για να σας δείξω τι εννοώ με την καταγραφή, τηλεφωνικός κατάλογος. Άρα ένας τηλεφωνικός κατάλογος είναι απλώς μια καταγραφή. Αυτό δεν σημαίνει ότι από τα τηλέφωνα μπορείτε να βρείτε τις σχέσεις που έχουν οι άνθρωποι. Όμως αν αυτόν τον τηλεφωνικό κατάλογο τον βάλετε σε μια βάση δεδομένων κι έχετε και μετα-δεδομένα και μπορείτε να τα αναλύσετε, τότε ξαφνικά θα βρείτε το δίκτυο γιατί είναι μερικοί που παίρνουν τηλέφωνο ο ένας τον άλλον ενώ άλλοι όχι. Άρα ξαφνικά θα μπορέσετε να δημιουργήσετε ομάδες ανθρώπων και να δείτε πράγματα μπορεί ακόμα και πιο ισχυρά απ' αυτά που βλέπουμε το ανάλογο και στο διαδίκτυο.

Αυτό σημαίνει ότι η απλή καταγραφή των δεδομένων δεν μπορεί να παράγει ιστορία. Η ιστορία λοιπόν θα είχε ένα πρόβλημα αμέσως γιατί μόλις μπαίνει η νοημοσύνη, μπαίνει και το θέμα της ερμηνείας. Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι θα έχουμε την τάση αρχικά να λέμε ο καθένας την ιστορία του. Αυτοί την έγραψαν έτσι, οι άλλοι την έγραψαν αλλιώς. Υπάρχουν μερικά... πώς να σας το πω; Μερικές εποχές της Ελλάδος που δεν έχουν ακόμα αναλυθεί από τους ιστορικούς διότι η κοινωνία της Ελλάδας δεν συμφωνεί πώς θα το ερμηνεύσουμε. Δεν σας λέω για εποχή... Τι;

[ΚΟΙΝΟ: Παραδείγματος χάρη; Για ποια εποχή μιλάτε;]

Ν. Α. : Μα μόλις μιλήσω για μια εποχή που είναι μετά το '45, θα έχω πρόβλημα μόνο και μόνο με την έκφραση που θα χρησιμοποιήσω για να τη χαρακτηρίσω. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει αρκετή ωριμότητα και δεν μπορούμε να το αναλύσουμε.

Είναι το ίδιο που λέμε για τα προσωπικά δεδομένα. Σε πολλές χώρες τα προσωπικά δεδομένα είναι μετά από 30 χρόνια, σε άλλες είναι μετά από 50, σε άλλες είναι μετά από 70. Θεωρούμε ότι άμα δεν έχουν πεθάνει οι άνθρωποι με τα αυστηρά προσωπικά δεδομένα, μόλις θα εμφανίσουμε μια μελέτη, μπορεί αυτό να παρεξηγηθεί. Εδώ λοιπόν σημαίνει ότι κοιτάζουμε και το κοινωνικό πλαίσιο. Πολύ αντιπαθητική αυτή η ιδέα άμα τη σκεφτείτε. Γιατί για να γράψετε την ιστορία μετά από 50 χρόνια, πρέπει να κοιτάζετε πώς είναι η κοινωνία για να μην την ενοχλήσετε. Για γεγονότα που έγιναν κι όχι που θα γίνουν ή που γίνονται μετά. Αυτό λοιπόν σημαίνει ότι επειδή δρα η νοημοσύνη και η ερμηνεία, σε κάποια φάση θα πρέπει να περιμένουμε από τον χρόνο να κατασταλάξει. Δηλαδή γράφουμε μελέτες, και σιγά-σιγά πολλές απ' αυτές τις μελέτες χάνονται διότι ουσιαστικά ανήκουν στις εφημερίδες. Γιατί έδωσαν τόσο μεγάλη σημασία στην κοινωνία της εποχής που μετά σας εξηγούν, όταν σας κάνουν και το μάθημα στο πανεπιστήμιο, σας εξηγούν ότι αυτή εδώ είναι η θεώρηση εκείνης της εποχής για αυτά τα δεδομένα. Και λέτε «τώρα ποια είναι η αξία που έχουν;». Δεν έχουν καμία αξία, έχουν μια ιστορική αξία για τη θεώρηση που είχαν, τίποτα άλλο, αλλά όχι για τα δεδομένα.

Το άλλο που πρέπει να καταλάβουμε είναι ότι η ιστορία δεν λειτουργεί γραμμικά. Κι αυτό είναι πολύ παράξενο. Σας δίνω ένα παράδειγμα, μυκηναϊκό. Τα δεδομένα που ξέρουμε για τον μυκηναϊκό πολιτισμό είναι περισσότερα μετά το 1952 παρά πριν. Που είναι εντελώς παράδοξο άμα το σκεφτείτε αλλά στην πραγματικότητα τότε μόνο καταφέραμε να διαβάσουμε τις πινακίδες Γραμμικής Β'. Πριν λέγαμε διάφορα. Όταν διασταυρώσαμε τα διάφορα που λέγαμε με ιστορικούς, κριτικούς, ειδήμονες, αρμόδιους... Όταν μετά διαβάσαμε τις πινακίδες, δεν είχαν καμία σχέση μ' αυτά που έλεγαν. Άμα σκεφτείτε τώρα ότι αυτός που διάβασε τις πρώτες πινακίδες είναι ο Τζον Βέντρις – άρα είναι Άγγλος όχι Έλληνας – που ήταν αρχιτέκτονας κι έκανε αποκρυπτογράφηση την περίοδο του πολέμου και δεν ασχολιόταν καν με την αρχαιολογία, καταλαβαίνετε τι σφαλιάρια ήταν για τους αρχαιολόγους. Και για να καταλάβετε λίγο τη διαφορά, άμα πάτε σε ερευνητικά κέντρα, η Γραμμική Α' είναι στην κατηγορία «Προϊστορία». Η Γραμμική Β' είναι στην κατηγορία «Ιστορία». Θα μου πείτε είναι παράξενο εφόσον είναι γραφή. Επειδή όμως είναι γραφή που δεν διαβάζουμε, έχουμε ένα πρόβλημα να την βάλουμε στην κατηγορία «Ιστορία». Να πείτε τι; Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι μπορούμε να έχουμε μια αναδρομική προσέγγιση της ιστορίας που αλλάζει εντελώς τα δεδομένα για τα οποία μιλούσαμε ενώ φαινόταν ότι ήταν εντελώς ξεκάθαρο το πλαίσιο. Βλέπετε λοιπόν ότι η γραμμική προσέγγιση ότι πάνω κάτω όταν είμαστε κοντά σε μια εποχή, ξέρουμε περισσότερα από την εποχή που είναι μακριά, είναι λανθασμένη γιατί ξαφνικά μπορεί η εποχή που είναι μακριά να έχει πρόσβαση σε έγγραφα τα οποία είναι πολύ πιο γνήσια, όπως είπαμε π.χ. με τις πινακίδες, απ' αυτά που λέγαμε πριν που ήταν απλώς αναλύσεις.

Το άλλο πρόβλημα που έχουμε είναι η προβολή. Όταν λοιπόν μιλάμε για κάτι που είναι διαφορετικό, έχουμε την τάση να προβάλλουμε αυτά που ξέρουμε. Δηλαδή άμα σας μιλήσω για έναν αρχηγό κράτους, θα μου πείτε (ότι είναι) πρόεδρος ή πρωθυπουργός; Ε, θα δείτε ότι σε μερικά κράτη θα είναι ο πρόεδρος, σε άλλα μπορεί

να είναι ο πρωθυπουργός, σε άλλα μπορεί να είναι κι ο δικτάτορας, δηλαδή μπορεί να είναι όλοι ίδιοι. Ο πρόεδρος μπορεί να είναι πολύ σημαντικός σε άλλες χώρες, στην Ελλάδα δεν είναι. Είναι παρεμπιπτόντως, είναι μέσω του πρωθυπουργού κ.λπ. Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι όταν θα λένε τη λέξη «πρόεδρος», πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί πώς την εννοούμε. Και μερικές φορές η σωστή επιλογή θα είναι «πρωθυπουργός», ενώ δεν έχουν πρωθυπουργό π.χ. Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι όταν θα γράψουμε την ιστορία μας, θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε και τα δεδομένα που δεν είναι προβολικά δεδομένα αλλά που είναι διαχρονικά.

Κι εδώ μπαίνουμε σε ένα πλαίσιο που είναι πολύ σημαντικό για τον ελληνισμό και θα δείτε και μετά σιγά-σιγά πώς πάμε στο μυθικό στοιχείο. Είναι τι είναι το διαχρονικό. Το διαχρονικό, αν θέλετε, είναι μια εφεύρεση του εφήμερου για να καταφέρει να είναι αιώνιο. Το εφήμερο θα πεθάνει. Το αιώνιο δεν πεθαίνει. Το εφήμερο όταν αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να είναι αιώνιο αλλά θέλει να είναι πάλι εδώ, πρέπει να βρει έναν τρόπο να το κάνει. Ο τρόπος να το κάνει είναι η διαχρονικότητα. Η διαχρονικότητα ενός συστήματος μιας σκέψης είναι αυτό που θα επιτρέψει – π.χ. εμείς όταν μιλάμε για τους αρχαίους Έλληνες, όταν μιλάμε για τους μαθηματικούς, όταν μιλάμε για τον Πυθαγόρα ή για τον Αρχιμήδη, ουσιαστικά δεν ξέρουμε σχεδόν τίποτα γι' αυτούς εκτός απ' τα θεωρήματά τους. Τα θεωρήματά τους είναι ότι κατάφεραν να πιάσουν κάτι το διαχρονικό που δεν έχει καμία σχέση με την κοινωνία τους εκείνη την εποχή. Μπορεί να είχε σχέση η επίλυση του προβλήματος αλλά το θεώρημα παραμένει διαχρονικό. Και γι' αυτό εμείς ακόμα και τώρα, όταν έχετε τα παιδιά και εφαρμόζουν το θεώρημα του Πυθαγόρα, δεν έχουν ιδέα τι είναι η σχολή του Πυθαγόρα. Το εφαρμόζουν επειδή στέκει ορθολογικά. Αυτό σημαίνει ότι όταν πιάνετε το διαχρονικό στοιχείο, μετά μπορεί να το επενδύσετε με έναν τρόπο διαφορετικό. Π.χ. άμα σας κάνω ερωτήσεις για ανθρώπους που είναι της παλιάς εποχής ή όχι και τόσο παλιάς, ακόμα και να πάρουμε και τον Κολοκοτρώνη, θα δείτε ότι πολλοί από εμάς ξέρουν ελάχιστα ιστορικά δεδομένα με ακρίβεια.

Ουσιαστικά τι γίνεται; Δημιουργείται μια πολλαπλότητα. Έχουμε διάφορες έννοιες γύρω από ένα πρόσωπο, έχουμε μερικά δεδομένα που δεν είναι διασταυρωμένα. Σας δίνω ένα παράδειγμα με τον Αρχιμήδη. Ο Αρχιμήδης είχε βρει μια ιδέα πολύ ωραία η οποία είναι ότι μια σφαίρα που είναι μέσα σε έναν κύλινδρο που εφάπτεται σ' όλες τις πλευρές του εντός εισαγωγικών – οι μαθηματικοί καταλαβαίνουν τι εννοώ – έχει έναν λόγο όσο αφορά τον νόμο. Αυτό λοιπόν αποφάσισε να το έχει στον τάφο του, λένε. Μετά, λένε, ότι ο Κικέρωνας βρήκε τον τάφο του επειδή βρήκε αυτό το σχήμα πάνω στον τάφο... λένε. Θυμάστε πώς τους έθαβαν τους αρχαίους Έλληνες και πώς ήταν οι τάφοι τους; Γιατί μετά αν το ψάξετε λίγο, θα δείτε ότι είναι δύσκολο να κολλήσεις όλο αυτό το πράγμα και μετά να το βρει ο άλλος και να το κάνει. Ουσιαστικά όμως τι γίνεται; Το θεώρημα λειτουργεί διαχρονικά, θα έχει πάντοτε την ίδια αξία. Απ' αυτή την αξία μπορούμε να πούμε τώρα ανάποδα ότι είναι το έργο που δημιουργεί το ω ν κι όχι το ϵ ργο. Σας δίνω ένα παράδειγμα με τον Αρχιμήδη. Όταν λέτε α ς πούμε ο αριθμός π . Πολύ συχνά λέμε ότι τον αριθμό π τον βρήκε ο Αρχιμήδης. Είναι μια γελοιότητα γιατί δεν επέλεξε καν το γράμμα ο Αρχιμήδης.

Είναι οι ξένοι προς τιμή του Αρχιμήδη που έβγαλαν το π γιατί είναι το πρώτο γράμμα από τη λέξη «περίμετρος». Άρα τον τίμησαν τον άνθρωπο γιατί ήταν ο πρώτος που είχε αυτήν την προσέγγιση αλλά μετά έχουμε τους Έλληνες που μπερδεύονται και θεωρώντας πως είναι πολύ σημαντικό, λένε πως το έφτιαξε το π ο Αρχιμήδης. Και μετά σβήνεις ότι σε έχει αναγνωρίσει όλη η ανθρωπότητα και λες ότι είναι μόνο τοπικό, ρε παιδί μου. Δεν έχει καμία σχέση. Άρα τι θέλω να πω μ' αυτό; Θέλω να πω ότι ουσιαστικά ο Αρχιμήδης τώρα μπορούμε να πούμε ανάποδα ότι είναι ο δημιουργός του π. Βέβαια δεν στέκει γιατί δεν το έχει φτιάξει ο ίδιος. Δεν στέκει ούτε καν για την προσέγγιση γιατί αυτός είχε μόνο και μόνο μια προσέγγιση. Ήξερε ότι άρχιζε με το 3,14 κ.τ.λ. Θα μου πείτε είναι καλύτερο από μερικούς ακόμα και μαθητές που νομίζουν ότι σταματάει στο 3,14. Έχουμε κι αυτούς. Βέβαια για τους φυσικούς και τους χημικούς – να μη νευριάσουν αυτοί που είναι στην αίθουσα – γιατί συνήθως το 3 είναι μια χαρά και χαλάλι το 0,14.

Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι όταν κοιτάζετε λοιπόν αυτήν την έννοια της διαχρονικότητας, πώς ένα στοιχείο μπορεί να γίνει διαχρονικό. Γιατί το παράδειγμα που σας έδωσα μπορεί να σας ξαφνιάσει, ακόμα και την εκκλησία θα ξαφνιάσει, θα δείτε. Θα το δω στη φάτσα τους. Έτσι ξαφνικά θα πουν «Δεν γίνεται αυτό» κι όμως γίνεται. Είναι η τελειότητα. Πολύ συχνά ακούτε ότι το τέλειο δεν είναι ανθρώπινο. Είναι σωστό. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να παράγει τέλειο. Να παράγει τέλειο, όχι να αναπαράγει. Να παράγει. Όταν κάνει ένα θεώρημα, ο μαθηματικός που έχει όλες τις ατέλειες που θέλετε, φτιάχνει ένα θεώρημα, αποδεικνύεται από μόνο του και στέκει. Δεν το αλλάζουμε μετά. Αυτό λοιπόν έχει μια τελειότητα. Επειδή έχει αυτό μια τελειότητα, αυτό το κομμάτι τελειότητας θα βοηθήσει στο να είναι διαχρονικό. Γιατί; Γιατί κάθε εποχή θα βρει μέσα σ' αυτήν την τελειότητα μια αλήθεια, αυτή που μένει. Άρα θα γίνει διαχρονικό. Το θεώρημα, ο στόχος του δεν είναι να γίνει διαχρονικό γιατί διαχρονικό μπορεί να είναι κι ένα λάθος. Ο στόχος του είναι να είναι σωστό. Από τη στιγμή που είναι σωστό κι έχει αποδειχτεί ότι είναι σωστό, είναι ένα τέλειο αποτέλεσμα. Αυτό το τέλειο αποτέλεσμα θα επηρεάσει πολλές εποχές. Και σιγά-σιγά βέβαια θα γίνει διαχρονικό.

Έρχομαι τώρα στο θέμα το μυθικό και στο πώς μπαίνει. Συνήθως, όπως είπαμε στην αρχή, ο μύθος θεωρείται ότι ουσιαστικά είναι το ψέμα. Άρα πώς μπορούμε να πούμε ότι είναι η ουσία της ιστορίας; Η ιστορία παράγει πολλά πράγματα, πολλά. Και παράγει πολύ περισσότερα απ' αυτά που μπορεί να αντέξει εδώ. Θα σας πω κάτι που μπορεί να σας στεναχωρήσει τώρα αλλά μην ανησυχείτε, θα το ξεχάσετε και μετά δεν θα έχετε ούτε καν τη στεναχώρια. Αν αποθηκεύατε αυτά που βλέπετε, θα έχετε υπερκορεσμό εγκεφάλου. Γιατί τώρα που είσαστε λίγο πιο εξοικειωμένοι με την πληροφορική, δεν μιλάμε για GB, μιλάμε για TB που θα πρέπει να αποθηκεύσετε κάθε μέρα. Όταν έχουμε μεγάλα, βαριά συστήματα πληροφορικής που αποθηκεύουν πράγματα σε διάφορες περιοχές του κόσμου για να τα αναλύσουν, μερικές φορές αποθηκεύουν τόσα πολλά που μπορούν να τα κρατήσουν μόνο 24 ώρες. Πρέπει μετά να τα σβήσουν γιατί δεν μπορούν, δεν έχουμε ακόμα αυτήν την τεχνολογία. Στην πραγματικότητα, το ίδιο κάνει κι ο εγκέφαλός μας. Άρα οι περισσότεροι από εμάς

θεωρούν ότι ο εγκέφαλος είναι φτιαγμένος για να αποθηκεύει. Ε, είναι βέβαια λάθος γιατί άμα ήταν φτιαγμένος για να αποθηκεύει, θα ήταν πολύ πιο μεγάλος, με άλλες δυνατότητες γιατί πολύ απλά δεν μπορεί να αποθηκεύσει αυτά που βλέπετε. Τόσο απλά. Δηλαδή άμα κοιτάξετε, ας πούμε θεωρήστε ότι τα μάτια σας είναι δύο κάμερες. Βάλτε τη μία κάμερα να ξεκινήσει, μετράτε ότι θα ζήσετε ας πούμε 100 χρόνια και μετράτε τώρα σε ποσότητα πόσο θα αποθηκεύσει. Ε, θα δείτε πως ευτυχώς που έχουμε προβλήματα μνήμης προς το τέλος.

Στην πραγματικότητα ο εγκέφαλος είναι φτιαγμένος για να ξεχνάει. Εγώ είχα πει πως θα ξαφνιαστείτε σήμερα. Άρα το να ξεχάσεις σημαίνει τι; Σημαίνει ότι επιλέγεις τι θα ξεχάσεις. Και τώρα το ερώτημα είναι, είναι προτιμότερο να ξέρεις τι θα αποθηκεύσεις ή τι θα πετάξεις; Άρα θα σας δώσω ένα παράδειγμα, το κάνετε συνεχώς στο σπίτι σας. Άμα σας ζητήσω όλα τα αντικείμενα που είναι στο σπίτι σας. Δεν μιλάμε για ινστιτούτο βέβαια αλλά για σπίτι κανονικό. Είναι πολύ απλό, δεν ξέρετε ποια είναι. Αλλά άμα σας ρωτήσω τι πετάτε, ξέρετε. Στην πραγματικότητα λοιπόν, λειτουργούμε αρνητικά. Εμείς ξέρουμε τι πρέπει να πετάμε και αυτά που δεν πετάμε είναι η μνήμη μας. Άρα να ξέρετε ότι ανάποδα, η Αστυνομία όταν ψάχνει εγκληματίες, το πρώτο πράγμα που κοιτάζει είναι τι πετάνε στα σκουπίδια γιατί τα σκουπίδια μας μας χαρακτηρίζουν. Αλλά πάνε ανάποδα. Αυτό σημαίνει τι; Όταν ο εγκέφαλος επιλέγει να πετάει πράγματα, τα κάνει με ποιον τρόπο; Πολλοί από εσάς ας πούμε, αν δεν παρακολουθούν καλά τη διάλεξη τώρα, μπορεί να έχουν αρχίσει να την πετάνε. Ή να την έχουν αξιολογήσει ότι δεν αξίζει αλλά σου λέει «εντάξει, θα τη σβήνω σιγά-σιγά». Μετά αν κάποιος σας ρωτήσει τι θυμάστε απ' αυτά που ακούσατε, θα δείτε ότι θα θυμηθείτε μόνο μερικές λέξεις, μερικές έννοιες, εκτός αν έχετε κάνει σημειώσεις. Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι καταλαβαίνετε κι εσείς ότι στον προφορικό λόγο υπάρχουν λέξεις που είναι εδώ για να δέσουν τις άλλες κι υπάρχουν και λέξεις επειδή είναι σημαντικές. Αλλά άμα πείτε μόνο μια σειρά από σημαντικές λέξεις, ο άλλος μετά δεν καταλαβαίνει και τις σβήνει. Άρα αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται προετοιμασία. Πρέπει κάποιος να σου έχει μάθει πώς πετάς τα σκουπίδια. Τα σκουπίδια στην Ελλάδα προς το παρόν τα πετάμε όπως να 'ναι. Βέβαια κάνουμε κι ακόμα πιο έξυπνα πράγματα, τα διαχωρίζουμε και μετά τα πετάνε στο ίδιο σημείο και μας εξηγούν ότι είναι για να μάθουμε να διαχωρίζουμε. Μη χαμογελάτε πολύ γι' αυτό γιατί είναι στα όρια της ηλιθιότητας γιατί αυτό έχει ένα κόστος, το να μάθεις και να είναι άχρηστο. Αν νομίζετε ότι αυτό γίνεται μόνο στη Νεμέα τοπικά, σας υπενθυμίζω ότι στην Αθήνα σε κάποια φάση μάς είχαν μοιράσει σακούλες μπλε αλλά δεν είχαν κάδους μπλε. Αλλά εσείς είχατε τη σακούλα άρα σας είχαν προετοιμάσει ότι θα έχετε μια σακούλα και μέσα στη σακούλα θα βάζετε αυτά που θα τα βάζετε εκεί που δεν υπάρχει. Επειδή μετά κατάλαβες ότι εκεί που δεν υπάρχει δεν υπάρχει ακόμα, σιγά-σιγά την σακούλα την μπλε την είχες για κάτι άλλο. Μετά όταν υπήρξαν, επιτέλους σιγά-σιγά οι σακούλες ενεργοποιήθηκαν ή μάλλον έδωσαν καινούριες γιατί βέβαια τις είχαν πετάξει.

Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει πως πρέπει να εκπαιδευτώ πώς να ξεχνάω πράγματα. Αυτό δεν το βλέπουμε πολύ συχνά στο σχολείο σαν προσέγγιση. Ευτυχώς που δεν το

κάνουν οι αρμόδιοι, με ποια έννοια; Έχουμε την εντύπωση ότι στέλνουμε τα παιδιά μας στο σχολείο για να μάθουν πράγματα. Αμα τα παιδιά μάθαιναν αυτά που τους μαθαίνει το σχολείο, θα είχατε πρόβλημα στο σπίτι. Ευτυχώς στο ενδιάμεσο κάνουν μια επεξεργασία. Αυτή η επεξεργασία σχετίζεται με τις συζητήσεις που υπάρχουν στο σπίτι, στο περιβάλλον, στην εκκλησία κ.λπ. Γιατί είναι μερικά πράγματα που είναι για να τα μάθετε εκείνη τη στιγμή και φτάνει, μετά είναι μόνο η μέθοδος. Δεν έχει σημασία να το ξέρετε, σημασία έχει να το ξαναβρείτε. Άρα άλλο η μεθοδολογία κι άλλο το αποτέλεσμα. Φανταστείτε ένα παιδί, ας πούμε, που έχει μια εξεταστική και θυμάται μόνο τις απαντήσεις. Ε, είναι πολύ απλό. Όταν θα έχει τις ερωτήσεις που δεν θα είναι στην ίδια σειρά, θα έχει ένα πρόβλημα. Δεν θα ξέρει πώς να βάλει την αντιστοιχία. Αν θυμάται μόνο τη μέθοδο αλλά δεν θυμάται καμία απάντηση, θα έχει κόστος γιατί θα πρέπει να το ξαναβρεί αλλά τα θυμάται. Άρα μερικά πράγματα πρέπει να μην τα πετάμε κι' αυτό έχει σχέση με τη μεθοδολογία και άλλα μπορεί να τα πετάμε γιατί είναι τα αποτελέσματα. Είναι απίστευτο, άμα το σκεφτείτε, ότι πρέπει να πετάμε τα αποτελέσματα.

Κι όμως είναι αυτό που κάνουμε κι ευτυχώς. Γιατί τα αποτελέσματα είναι πάρα πολλά και τώρα μπαίνει το θέμα της νοημοσύνης. Π.χ. όταν γεννήθηκε η γεωμετρία στην Αίγυπτο, οφειλόταν σε ένα πολύ απλό γεγονός. Είναι ότι ξεχειλίξε ο Νείλος κι έπρεπε μετά να τεμαχίσουν και πάλι τα χωράφια χωρίς κανένα σημείο αναφοράς. Άρα άρχισαν να γεω-μετρούν. Όταν οι Έλληνες έμαθαν τη γεωμετρία – γιατί όπως ξέρετε δεν τους τη μάθαμε εμείς τη γεωμετρία, τη μάθαμε απ' τους Αιγύπτιους – επειδή είναι τεμπέληδες αποδεδειγμένα μέσω των μαθηματικών, έφτιαξαν μαθηματικά. Γιατί σου λέει «αντί να κάνω κάθε φορά τους ίδιους υπολογισμούς με τα ίδια πράγματα, θα κάνω και κανένα θεώρημα. Μετά θα βάζω τις τιμές και θα βγαίνει το αποτέλεσμα». Δηλαδή έτσι γεννήθηκαν τα αληθινά μαθηματικά. Αλλιώς τα άλλα ήταν υπολογισμοί. Κάθε φορά οι ίδιοι υπολογισμοί, ξαναμετρούσαν τη γη, ξαναμετρούσαν τους υπολογισμούς και τα ξαναέκαναν. Όλα αυτά που είχαν κάνει εκείνη τη χρονιά ήταν άχρηστα για την επόμενη. Άρα το θέμα ήταν τι; Πώς μπορούσαν να κάνουν πράγματα που να είναι χρήσιμα και την επόμενη. Άρα έτσι γεννήθηκαν τα μαθηματικά. Τα μαθηματικά είναι η αποδοχή ότι δεν θέλω να κάνω το ίδιο πράγμα. Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι η μνήμη αποφασίζει ότι θα σβήσει τα αποτελέσματα της χρονιάς που δεν έχουν μεγάλη ουσία, αλλά θα κρατήσω τη μεθοδολογία.

Αυτό λοιπόν τώρα πώς σχετίζεται με το θέμα του μύθου; Ουσιαστικά αυτό που γίνεται μετά το μυθικό είναι ότι όταν επιλέγεται η ιστορία σε μεγάλο βάθος χρόνου – δηλαδή είναι πάλι το ίδιο το πρόβλημα με την ιστορία. Εσείς την ιστορία την έχετε για πόσα χρόνια; Ναι τώρα σας ξάφνιασα σαν ερώτηση. Σας το λέω πιο απλά: Όταν κοιτάζετε μια παλιά ελληνική ταινία, μια ασπρόμαυρη, δεν νιώθετε ότι είναι ιστορία. Νιώθετε ότι είναι της εποχής εκείνης και βλέπετε μια διαφορά σε πάχος αλλά λέτε «εντάξει μωρέ, παλιά ήταν έτσι». Δεν το βάζετε ακόμα στην Ιστορία. Όταν θα κοιτάζουμε αυτές τις ταινίες μετά από 200 χρόνια, θα τις βάζουμε ότι είναι Ιστορία. Αμα είχατε μια ελληνική ταινία ας πούμε στην περίοδο της Επανάστασης, πριν 200

χρόνια, θα ήταν ιστορική ταινία. Άρα το ιστορικό θέλει ένα πάχος χρόνου. Άρα θέλει ένα χρονικό διάστημα το οποίο είναι απαραίτητο. Μετά, εφόσον έχει αυτό το χρονικό διάστημα το οποίο είναι απαραίτητο, τι γίνεται όταν μεγαλώνει αυτό το διάστημα; Είναι ακριβώς αυτό που γίνεται με τη μνήμη σας. Διαβάζετε ένα βιβλίο – θα σας βάλω ένα μικρό βιβλίο για να μη νευριάσετε. Θα σας βάλω 20 σελίδες. Πόσες μέρες θυμάστε τις 20 σελίδες; Άρα πάνω-κάτω να θυμάστε πώς πάει. Είναι όπως το θέμα της κατάθλιψης. Διαβάζετε το βιβλίο, σας χαροποιεί, θυμάστε μερικά πράγματα, μετά θυμάστε λιγότερα πράγματα, μετά θυμάστε ότι διαβάσατε το βιβλίο, μετά δεν θυμάστε καν τον συγγραφέα και μετά δεν είστε σίγουρος ότι το διαβάσατε. Είναι μερικοί που κάνουν ήδη έτσι (γνέφουν καταφατικά). Το θέμα είναι γιατί το ξεχάσατε. Γιατί, σε βάθος χρόνου, ήταν εφημερίδα. Τα βιβλία που αγοράζετε το καλοκαίρι, ξέρετε, στην ακτή για να τα διαβάσετε έτσι, αν ξέρατε σε ποια ταχύτητα τα σβήνετε απ' το μυαλό σας! Και πολύ καλά το κάνετε γιατί είναι φτιαγμένα έτσι. Την ώρα που διαβάζετε τις σελίδες, έχετε ξεχάσει τις προηγούμενες. Άρα βέβαια άμα πέσετε σε ένα θεότρελο βιβλίο που κάνει αναφορές, flash-back και ξαναεπιστρέφει, εντάξει, αυτό πάει για την ακτή δεν παίζεται, εντάξει; Φανταστείτε ένα βιβλίο για το Βυζάντιο που σας λέει... συνεχώς αλλάζει αιώνες. Θα πείτε «Ρε παιδιά, στο τέλος πώς γίνεται;». Άρα ουσιαστικά τι κάνουμε; Μετά θυμόμαστε μία αίσθηση ότι το διαβάσαμε.

Για την Εκκλησία τώρα. Ναι αλλά άμα κάναμε το ίδιο με την Καινή Διαθήκη, τώρα θα είχαμε ένα θέμα. Βέβαια τι κάνουν όλοι οι άλλοι εκτός από εσάς; Ποντάρουν σε σας και λένε «Τη διαβάσαμε που τη διαβάσαμε μια φορά – αν τη διάβασαν, δεν σας βάζω να σηκώσετε χέρι. Το αφήνουμε αυτό... Ενώ οι πιο ειδικοί θα μου πουν «Σε ποια έκδοση;» – και μετά περιμένουμε απ' την Εκκλησία, στις 52 εβδομάδες που έρχονται, να μας πουν τεμαχισμένα πάνω-κάτω αυτό που θα έπρεπε να θυμόμαστε». Έχω όμως ένα πρόβλημα – και το λέω και μπροστά τους – είναι ότι δεν μας λένε όλο το κείμενο. Γιατί ακόμα και να βάλετε τις 52 Κυριακές μαζί, ε, δεν σας κάνει όλο το Ευαγγέλιο, ας πούμε. Άρα σημαίνει ότι μερικά πράγματα δεν θα τα ακούσετε ποτέ. Προσέξτε τώρα: Την ώρα που μας τα λένε, έχουν το υπονοούμενο ότι τα ξέρουμε κι είναι απλώς μια υπενθύμιση. Το χειρότερο που μπορεί να σας συμβεί, παιδιά, είναι ο άλλος να σας μιλάει για υπενθύμιση και για εσάς να είναι μνήμη. Γιατί αυτός όταν λέει μία φράση, υπονοεί ότι πάνω-κάτω ξέρεις τι έχει γίνει πριν και τι έχει γίνει μετά ενώ εσείς ξέρετε μόνο τη φράση που σας λέει εκείνη τη στιγμή. Ας πούμε σ' αυτό το πλαίσιο άμα σας πω τη λέξη «Λάζαρος», τώρα αμέσως έχετε ενεργοποιήσει πράγματα που δεν έχω πει εγώ. Εγώ έχω πει «Λάζαρος». Δεν έβαλα ούτε «Άγιος» ούτε τίποτα. Αμέσως όμως, επειδή είχαμε αυτό το πλαίσιο, θα βάλετε... πώς να σας το πω τώρα; Άμα σας βάλω δεύτερη λέξη «κρεβάτι»; Αμέσως θα κάνετε...

Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν μερικοί κώδικες. Τώρα σιγά-σιγά θα καταλάβετε ποιο είναι το όφελος με τις παραβολές. Οι παραβολές είναι φτιαγμένες για τους ανθρώπους που ξεχνάνε. Γιατί αποθηκεύουμε πολύ καλύτερα τις παραβολές, οι οποίες εκ φύσης δεν στέκουν, εντάξει; Όταν κάποιος σας λέει «Εσείς είναι σαν να είστε πρόβατα κι εγώ ο βοσκός», ξέρεις ότι δεν είσαι πρόβατο, ξέρεις ότι ο άλλος δεν είναι βοσκός, άρα σίγουρα κάτι δεν πάει καλά κυριολεκτικά. Όμως η αναφορά μάς

επιτρέπει να ξαναθυμηθούμε το σχήμα. Αυτά λοιπόν είναι τα νοητικά σχήματα. Τα νοητικά σχήματα, άμα τα εξετάσετε λίγο πιο ορθολογικά, θα δείτε ότι αυτό που σας φαίνεται εντελώς τυχαίο, αυθαίρετο είναι πολύ καλά δομημένο για να μην το πετάμε. Θα σας το πω σε πιο χαμηλό επίπεδο: Είναι μερικοί από εσάς που ξεχνάνε τα ανέκδοτα κι είναι και μερικοί άλλοι που τα θυμούνται πολύ. Είναι μερικοί που λένε μόνο ανέκδοτα, είναι μερικοί που είναι ανέκδοτο. Άρα για τα ανέκδοτα ξεχνάμε ότι σημαίνει ότι δεν έχουν εκδοθεί. Έχει ενδιαφέρον το να υπενθυμίζουμε συνεχώς ανέκδοτα που δεν έχουν εκδοθεί κι όμως τα θυμόμαστε. Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι έχουν ένα νοητικό σχήμα το οποίο είναι πολύ σημαντικό. Κι απ' αυτό το πολύ σημαντικό, θα σας δώσω ένα ανέκδοτο τώρα που μ' αρέσει. Είναι αυτός που είναι ορειβάτης. Χάνεται, χιονίζει, πέφτει και την τελευταία στιγμή, το σκοινί που τον κρατάει τον σταματάει κι εκεί πέρα κάνει την προσευχή του και λέει στον Θεό «Κάνε κάτι για να με βοηθήσεις». Ο Θεός τού λέει «Κόψε το σκοινί». Ωραία, την επόμενη μέρα λοιπόν, έρχεται η ομάδα διάσωσης και βλέπει έναν άνθρωπο ο οποίος είναι παγωμένος, κρατημένος από ένα σκοινί ένα μέτρο από το δάπεδο. Τώρα πρέπει να σκεφτείτε σε ποια στιγμή χαμογελάσατε γιατί με αυτό το ανέκδοτο δεν γελάμε. Άρα η ιδέα ποια είναι; Καταλαβαίνουμε ότι τελικά το σχήμα είναι «εγώ πιστεύω αλλά πιστεύω ως ένα όριο» και ο άλλος σου λέει άμα πιστεύεις ως ένα όριο, τότε δεν πιστεύεις γιατί πρέπει να πιστεύεις χωρίς όριο. Κι επειδή πίστευες ως ένα όριο, μετά το όριο, πέθανες. Σαν σχήμα δεν μας ενδιαφέρει, καταλαβαίνετε τώρα, αν ήταν ορειβάτης, αν χιονίζε, πώς χάθηκε, τι ήταν το σκοινί, αν ήταν χορδή κ.λπ. Μπορείτε να αλλάξετε πολλά πράγματα. Το θέμα είναι ότι σαν σχήμα όμως το θυμόμαστε.

Μετά μπορεί μερικούς από εσάς ή μερικές από εσάς να σας ενόχλησε. Είναι καλό αυτό άμα μας ενοχλεί κάτι γιατί οτιδήποτε μας ενοχλεί ή οτιδήποτε μας δυσκολεύει μας επιτρέπει να το αποθηκεύσουμε με έναν διαφορετικό τρόπο γιατί δεν το πετάμε γρήγορα. Οτιδήποτε μαθαίνετε γρήγορα, το πετάτε γρήγορα. Μερικές φορές, το λέω συχνά στους γονείς, μην νευριάζετε όταν τα παιδιά σας λένε «δυσκολεύτηκα να το μάθω» γιατί να θυμάστε ότι θα το θυμούνται. Ενώ τα παιδιά που δεν δυσκολεύονται – το λέω στις δασκάλες τώρα – κι είναι πολύ χαρούμενα γιατί το έχουν μάθει αμέσως, αν ήξεραν με ποια ταχύτητα θα το ξεχάσουν! Γιατί επειδή δεν υπήρχε καμία δυσκολία, δεν έκαναν υπέρβαση και δεν ξεπέρασαν τη δυσκολία.

Το μυθικό στοιχείο πώς εμφανίζεται; Εμφανίζεται όταν σε πολύ μεγάλο βάθος χρόνου, δεν μπορούμε να έχουμε πια πρόσβαση στην ιστορία. Σας δίνω ένα παράδειγμα με τον Προμηθέα. Τώρα, με τις αναλύσεις που κάνουμε, θεωρούμε ότι ο Προμηθέας ήταν αυτό που θα λέγαμε εμείς αστρονόμος. Άρα πήγαινε και παρατηρούσε τον ουρανό και πού πήγε να το κάνει αυτό; Στο βουνό. Άμα κοιτάξετε πού κοιτάνε οι αστρονόμοι, όλοι πηγαίνουν στο βουνό. Για ποιο λόγο; Γιατί βέβαια εκεί ο ουρανός είναι πιο καθαρός. Τώρα πρέπει να φανταστείτε ότι είστε σε μια κοινωνία της εποχής κι έχετε έναν ανώμαλο – ο Προμηθέας – ο οποίος ανεβαίνει στο βουνό, ενώ εσείς κάνετε όλες τις δουλειές αλλού, και κάθε βράδυ ανεβαίνει και μετά ξανακατεβαίνει. Καταλάβατε; Σε βάθος χρόνου, θα δημιουργήσετε κάτι για να εξηγήσετε αυτό το φαινόμενο που σας φαίνεται παράλογο για την καθημερινότητά

σας. Εξηγώντας αυτό το φαινόμενο, θα δημιουργήσετε έναν μύθο. Αυτός ο μύθος θα είναι πιο σημαντικός απ' την ίδια την ιστορία. Κι έχει ενδιαφέρον γιατί μετά στον μύθο, τι μας λένε; Ότι ο Προμηθέας ήταν που μας έδωσε τις επιστήμες. Δηλαδή σιγά-σιγά αυτό που κανονικά θα ήταν μας το λέει αλλά αλλιώς αλλιώς αλλά είναι αυτή η ουσία.

Η ουσία λοιπόν είναι ότι όταν κοιτάζετε την ιστορία, έχει έναν πυρήνα, όπως είναι το νοητικό σχήμα. Άρα πρώτα η πληροφορία, μετά υπάρχει η γνώση – συνδέω πληροφορίες κι αποκτώ μια γνώση – μετά υπάρχει η καταγραφή αυτών των γνώσεων κι είναι η ιστορία. Μετά η ουσία ποια είναι; Η ουσία θα δείτε ότι είναι τόσο αφαιρετική – εμείς θα λέγαμε ότι είναι δημιουργική απαγωγή – που φαίνεται να μην μοιάζει πολύ με το τι έχει γίνει. Σας δίνω ένα παράδειγμα: Άμα σας πω ας πούμε, «Β' Παγκόσμιος Πόλεμος». Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, άρα έχω πει τρεις λέξεις. Και σας πω «τι σας λέει;» αλλά έχετε δικαίωμα μόνο 10 λέξεις. Πρώτα απ' όλα, μόλις θα πω «10 λέξεις», αμέσως θα σκεφτείτε ότι θα πρέπει να τις επιλέξετε. Τώρα το ερώτημα είναι θα επιλέξετε 10 ουσιαστικά ή μια πρόταση; Ε, θα δείτε ότι ανάλογα με τα ότι θα κάνουμε κι άμα μετά το μειώσω, θα δείτε ότι δεν είναι τυχαίο που περάσαμε στην τριάδα. Όταν συμπιέσουμε πάρα πολύ μια πληροφορία, μέχρι να μην μπορούμε να την συμπιέσουμε, άρα είναι ασυμπιέστη, πρέπει να δούμε κατά πόσο κρατάει αυτό που θέλουμε. Π.χ. σας δίνω το δικαίωμα να έχετε μόνο μία προσευχή. Όχι δύο, μία. Έχετε την επιλογή. Άμα συμπιέσετε το λόγο του Χριστού κι έχετε δικαίωμα μόνο μία, ε, δεν έχετε επιλογή. Είναι μόνο μία, είναι γραμμένο ποια είναι. Κι αρχίζει με το «Πάτερ». Άρα εδώ έχει ενδιαφέρον, το λέω και για τις οικογένειες και για το σχολείο, όταν μαθαίνουνε στα παιδιά προσευχές που δεν υπάρχουν. Ξέρεις, αυτές που είναι τραγουδιστές κι είμαστε κι υπερήφανοι που το λέτε τραγουδιστά και λες εφόσον δεν έχει γίνει ποτέ αυτό, το κάνουμε για ποιο λόγο; Το κάνουμε για τον ίδιο λόγο που σας έλεγα πριν ότι όταν γράφουμε την ιστορία, κοιτάζουμε την κοινωνία και λέμε «Αυτή είναι μικρή κοινωνία, δεν μπορούν να καταλάβουν πολλά πράγματα. Θα το κάνουμε τραγουδιστά. Αν το θυμούνται τραγουδιστά, είναι ωραίο». Και τώρα το ερώτημα: Έχει καμία σχέση μ' αυτό που θέλουμε; Άρα εδώ είναι άλλο ανέκδοτο: Είναι οι δύο φίλοι. Ο ένας βλέπει ότι ο άλλος είναι κάτω από έναν προβολέα και του λέει «Τι κάνεις εδώ;». Του λέει «Ψάχνω τα κλειδιά». Λέει «Τα έχασες εδώ;» «Όχι αλλά εδώ βλέπω». Άρα πάνω-κάτω το παιδάκι μαθαίνει μια προσευχή η οποία δεν υπάρχει πουθενά, την έχουμε φτιάξει για να είναι απλή. Κι εφόσον την έχει μάθει, λες μα πού θα τη βάλει αυτήν την προσευχή; Πουθενά αλλά την έχει μάθει. Τότε τι του την έμαθες; Γιατί βλέπετε τι έχουμε κάνει εδώ; Έχουμε εκφυλίσει. Δηλαδή δεν υπάρχει πια η ουσία του αντικειμένου, μιλάμε απλώς για ένα αντικείμενο που μοιάζει με το άλλο αλλά επειδή δεν έχει πια ουσία, δεν μας ενδιαφέρει. Είναι όντως άνευ ουσίας.

Με το μυθικό στοιχείο, τι θα κάνουμε ουσιαστικά; Θα κρατήσουμε από την ιστορία τον πυρήνα της. Δηλαδή, θα κάνουμε ακριβώς το ίδιο τώρα με τον Κολοκοτρώνη. Άμα σας πω τη λέξη «Κολοκοτρώνης»... Είναι πολύ δύσκολο να πείτε κάτι το ιστορικό. Πάνω-κάτω θα είναι κάτι που έχει σχέση με τον Κολοκοτρώνη, όχι ακριβώς με το τι έκανε αλλά πιο πολύ με το πώς το έκανε. Άμα θέλουμε να το συμπιέσουμε

και να είναι σωστό, θα πρέπει να πούμε ότι ήξερε στρατηγική. Υπάρχουν άλλοι ήρωες της Ελλάδος που δεν μπορούμε να πούμε τη λέξη στρατηγική γι' αυτούς. Δεν θα τους ονομάσω για να μην στεναχωρηθείτε. Έχουν άλλα, εντάξει; Μπορεί να είναι «κατόρθωμα», μπορεί να είναι «θυσία», μπορεί είναι «επιτυχία» κ.λπ. αλλά τη στρατηγική δεν μπορούμε. Άμα ήθελα τώρα να χαρακτηρίσω τον Κολοκοτρώνη κάνοντας αυτήν την τροποποίηση που λέμε, θα έλεγα ότι ο Κολοκοτρώνης είχε την ικανότητα να είναι «εδώ και μετά». Οι περισσότεροι ήρωες της Επανάστασης είχαν την ικανότητα να είναι «εδώ» και μετά να είναι νεκροί. Το πρόβλημα με τον Κολοκοτρώνη ήταν ότι αν πέθαινε σε μια μάχη, θα είχαμε τεράστιο θέμα και το πιο πιθανό είναι ότι τώρα θα έκανα τη διάλεξη σε άλλη γλώσσα.

Άρα υπάρχουν αυτό που ονομάζουμε «οι μαχητές» κι υπάρχουν κι αυτοί που είναι «οι πολεμιστές». Μην το κοιτάζετε μόνο στρατιωτικά. Για μένα οι μαχητές είναι αυτοί που μπορεί να πεθάνουν στο τέλος της μάχης. Οι πολεμιστές είναι αυτοί που δεν πρέπει να πεθάνουν στο τέλος της μάχης. Άρα το πρώτο στοιχείο που έχουν στο μυαλό τους είναι πώς να μην πεθάνουν στη μάχη ενώ ο μαχητής είναι τι πρέπει να κάνω για να κερδίσω. Και δεν αντιλαμβάνονται ότι μερικές φορές – είναι όπως το έλεγε κι ο Πύρος «Ακόμα μια νίκη σαν κι αυτή, κι είμαστε χαμένοι». Και το έλεγε πολύ σοφά και πολύ σωστά γιατί μερικές φορές η νίκη μπορεί να είναι τόσο οριακή που ουσιαστικά αν είναι σε δύο βήματα, έχετε χάσει το επόμενο. Άρα το θέμα είναι κατά πόσο έχετε κρατήσει αρκετές δυνάμεις για να είστε εδώ και μετά. Τώρα αν θέλετε να το κωδικοποιήσετε, που θα είναι σχεδόν μυθικό, άμα σας έλεγα τώρα «ποιοι είναι οι εδώ και μετά;». Βλέπετε επειδή είχαμε την εξήγηση προηγουμένως, έναν που μπορείτε να βάλετε στους «εδώ και μετά» είναι ο Κολοκοτρώνης.

Άρα αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι μερικά νοητικά σχήματα, επειδή είναι πολύ βαθιά τοποθετημένα κι είναι διαχρονικά, άμα τα αναλύσουμε κι έχουμε δικαίωμα να πούμε μόνο αυτό, ουσιαστικά είναι σχεδόν μια μυθική προσέγγιση. Γιατί άμα πείτε σε ένα παιδί, για πρώτη φορά, να μην έχει ακούσει ποτέ για τον Κολοκοτρώνη, και του πείτε «Ο Θεόδωρος, παιδί μου, χαρακτηρίζεται από το 'εδώ και μετά'.» Τώρα επειδή είστε εδώ, δεν μπορώ να πω τη λέξη αλλά αρχίζει με «γ». Θα πει ο άλλος «τι σημαίνει 'εδώ και μετά';». Έχετε παρατηρήσει όμως ότι η έκφραση «εδώ και μετά» δεν είναι «εδώ... και μετά», είναι «και μετά εδώ». Το «εδώ» είναι χωρικό, το «μετά» είναι χρονικό. Όταν βάζετε όμως ότι είναι «εδώ και μετά», σημαίνει ότι είναι διαχρονικό. Γιατί ο χρόνος είναι ο χώρος της αντίστασης. Όταν δέχεστε μια μεγάλη επίθεση, το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνετε είναι να κερδίσετε χρόνο. Διότι επειδή είναι μεγάλη, άμα κάνετε μετωπική αντεπίθεση, είναι πολύ απλό, θα φάτε τα μούτρα σας. Άρα πάνω-κάτω τι κάνουμε εμείς οι Έλληνες; Βουνό. Εντάξει; Ή βουνό ή θάλασσα. Άρα το βουνό, κάθετη θάλασσα – δυσκολία. Η θάλασσα, οριζόντιο βουνό. Αυτό είναι το στοιχείο. Δηλαδή ή έχω πρόσβαση σε νησιά ή έχω πρόσβαση στα Μετέωρα. Και οι δύο περιπτώσεις είναι φτιαγμένες για να σταθεροποιηθώ στο χρόνο. Θα το αντέξω, τι θα κάνω;

Όταν λοιπόν κοιτάζετε τους παπάδες πάνω στα Μετέωρα, λέτε «Εντάξει, ανώμαλοι άνθρωποι». Αφού όλοι μπορούσαν να πάνε κάτω. Μα άμα ήταν κάτω, θα ήταν όλοι

νεκροί, όχι ανώμαλοι. Στην πραγματικότητα, ανέβηκαν γιατί είναι πολύ δύσκολο για κάποιον να ανέβει όταν αυτός που είναι πάνω δεν θέλει να τραβήξει. Άρα δεν ανέβηκαν για να ανεβούν. Ανέβηκαν για να παραμείνουν. Για να είναι εδώ και μετά. Όταν βλέπετε μια βυζαντινή εκκλησία, που έχει 5, 6, 7, 8 αιώνες διάρκεια και μετά κοιτάζετε το σπίτι σας... Ε, μην το πολυκοιτάζετε το σπίτι σας. Γιατί πόσοι από εσάς έχουν σπίτια που είναι πάνω από 2 αιώνες... 3; Ή, να το κάνω ανάποδα, 5, 4, 3, 2, 1; Άρα τι σημαίνει; Σημαίνει ότι ο άλλος μετά το φτιάχνει αυτό για να μείνει κι όχι για να σταθεί.

Τεράστια διαφορά, το βλέπετε στο υλικό. Είμαστε πολύ ωραίοι σαν κοινωνία. Ανακαλύψαμε ότι η πέτρα είναι πιο διαχρονική. Παιδιά, μιλάμε, μεγάλη διάνοια. Δηλαδή για να το κάνεις αυτό, πρέπει να το σκεφτείς. Δηλαδή βλέπεις εκκλησίες που έχουν 1500 και μετά λες, εφόσον έχεις περάσει από την κατηγορία μπετό, που μετά βλέπεις ότι κτίρια του '70, '80 είναι στα όρια, τα έχουν φτύσει, ακόμα και με μπετόν αρμέ και του λες «θα κάνουμε επένδυση με πέτρα». Λες «Πω πω, διάνοια». Μετά ο άλλος σου λέει, ακόμα πιο καινοτόμο «Θα το κάνουμε μόνο με πέτρα». «Μα πού τον βρήκαμε αυτόν!». Λοιπόν, αρχιτέκτονες του Βυζαντίου. Άρα γιατί όμως; Γιατί ουσιαστικά εμείς θέλουμε ένα σπίτι-εφημερίδα. Άμα θέλαμε ένα σπίτι-βιβλίο, θα λέγαμε στον αρχιτέκτονα «Φτιάξε μου ένα σπίτι που θα κρατήσει 1000 χρόνια. Δεν θέλω τίποτα άλλο. Δε σου ζητάω- Τα κάνεις όπως θες, τα δωμάτια όπως θες κ.λπ.». Θα δείτε πως άμα του λέγατε έτσι, θα σας το έφτιαχνε εντελώς διαφορετικά το σπίτι, με εντελώς άλλα υλικά. Γιατί δεν είναι κόπανος, ξέρει να το κάνει. Έχει μάθει.

Το θέμα είναι ότι κανένας δεν του ζητάει αυτό. Ο άλλος σου λέει «Θέλω να μου φτιάξεις γρήγορα ένα σπίτι, να μένω μέσα και να μην έχει και μεγάλο κόστος». Το σπίτι μετά δεν είναι μυθικό. Δεν καταφέρνει να είναι καν ιστορικό και θέλει και ανακαίνιση. Να είσαι πραγματικά ένα σπίτι που να είσαι της δεκαετίας του '80 και να θες ανακαίνιση, είναι στα όρια του γελοίου. Γιατί αυτό δεν λέγεται πια σπίτι. Είναι απλώς μια μεγάλη καλύβα την οποία την τροποποίησες για να μοιάζει με σπίτι. Αλλιώς δεν θα ήταν αυτό.

Και το πιο ενδιαφέρον ποιο είναι; Ο ελληνικός πληθυσμός, ως κοινωνία τώρα, δηλαδή το πιο κάτω, είναι ότι «πώς θα αφήσω ένα σπίτι στα παιδιά μου;» και το σπίτι που αφήνουν στα παιδιά τους είναι ένα σπίτι που θα είναι χάλια. Ξέρετε πόσα λεφτά ξοδεύουν τα παιδιά για να συντηρήσουν ένα σπίτι το οποίο δεν είναι καλά φτιαγμένο; Και μετά, όταν φτάνουμε στα εγγόνια και τα δισέγγονα, τους εξηγεί ο αρχιτέκτονας εκείνης της εποχής «Ξέρεις είναι καλύτερα να το... (γκρεμίσεις) και να βάλουμε κάτι άλλο γιατί δεν παίζει».

Άρα ήθελα λοιπόν να σας δείξω το εξής. Μην κάνετε αυτήν την διαφοροποίηση απλώς μύθος και ιστορία. Κοιτάξτε τι κρατάμε απ' την ιστορία. Κρατάμε πολύ λίγα στοιχεία. Αυτά τα στοιχεία είναι αυτά που σιγά-σιγά ονομάζουμε μυθικά. Μην το κοιτάζετε μόνο τον υλισμό. Πηγαίνετε σε έναν άλλο πολιτισμό και ρωτήστε τους «Τι είναι σημαντικό για εσάς;» Θα δείτε ότι απ' τα πρώτα που σας λένε είναι οι μύθοι. Άμα πάτε στο Μεξικό και ρωτήσετε, θα σας πουν πράγματα που θα πείτε «Μα αυτά

είναι του μύθου». «Ναι αλλά πάνω σ' αυτά εμείς χτίσαμε ολόκληρη ιστορία». Στην πραγματικότητα ο μύθος αποθήκευσε τα διαχρονικά στοιχεία και χάρη σ' αυτά, δημιουργήσαμε ένα πλαίσιο.

Π.χ. όταν σας λέω «Σαλαμίνα», δεν σκέφτεστε μόνο το νησί. Γιατί όμως σκέφτεστε τη ναυμαχία; Έχετε καμία σχέση με καράβια; Έχετε πάει στην περιοχή; Ξέρετε πώς είναι η Σαλαμίνα; Όμως θα δείτε ότι άμα σας αρχίσω διάφορα του τύπου «Με τη Σαλαμίνα ξέρουμε ότι είναι καλό να έχεις μικρά καράβια, ότι είναι καλή η ευελιξία». Αυτά σιγά-σιγά θα δημιουργήσουν ένα πλαίσιο για το οποίο στις λεπτομέρειες δεν έχετε ιδέα πώς έγινε. Και σίγουρα έγιναν και σφάλματα. Το άλλο που είναι πολύ σημαντικό είναι να θυμάστε το εξής: Μ' αρέσει αυτό το παράδειγμα με τον Θεμιστοκλή γιατί πολύ συχνά λέμε πως ήταν χάρη στον χρησμό των Δελφών, του Μαντείου. Το Μαντείο των Δελφών ήταν φτιαγμένο ως ιδέα να είναι «εδώ και μετά». Άρα ποια ήταν η ιδέα του Μαντείου; Ήταν να λέει ό,τι θέλει, να καταλαβαίνεις ό,τι θέλει και μετά ν' αποδεικνύεται ότι ήταν αυτό που έγινε. Ο μόνος τρόπος να το καταφέρεις αυτό είναι να έχεις αμφίσημες φράσεις, που μετά εφόσον έγινε, λες «Α, αυτό ήταν». Το πιο αστείο ποιο είναι; Όλοι θυμάστε αυτό το πράγμα αλλά αυτό που δεν θυμάστε είναι ότι τα καράβια δεν φτιάχνονται μετά τον χρησμό. Γιατί πολύ απλά, ακόμα κι αν υπήρχε ο χρησμός, για να φτιάξετε καράβια δίνεις αναφαίρετα οπλίτες. Πρέπει λοιπόν να το έχετε σκεφτεί πριν, πολύ πριν και ο Θεμιστοκλής το σκέφτηκε πάνω από μια δεκαετία πριν. Πριν μια δεκαετία, είχε ήδη δει ποιοι είναι οι πολιτικοί που έπρεπε να εξοντώσει, οι πολιτικοί που έπρεπε να παραμερίσει, να αποκτήσει τα πλούτη που ήταν στο Λαύριο, να τα μετατρέψει σε ασήμι για να φτιάξει τριήρεις. Όλο αυτό το πράγμα να είναι φτιαγμένο και μετά βέβαια έρχεται ο χρησμός. Τον οποίο χρησμό λέει «Εγώ ξέρω πώς τον ερμηνεύω. Εννοούν τα καράβια».

[ΚΟΙΝΟ: Τα ξύλινα τείχη θα σώσουν...]

Ν. Α. : Ναι, τα ξύλινα τείχη. Άρα αυτό είναι βέβαια χιούμορ κι είναι πολύ ωραίο με την έννοια ότι καταλαβαίνουμε ότι σ' αυτήν την κωδικοποίηση αυτό που έχει σημασία είναι ότι βοηθήθηκε. Αλλά είναι καλό να σκεφτείτε ότι βοήθησε για να βοηθηθεί. Κι εδώ είναι η διαφορά με την στρατηγική και την τακτική. Η μάχη του Μαραθώνα – στις Θερμοπύλες είναι μάχη τακτικής. Στη Σαλαμίνα είναι καθαρά στρατηγική γιατί είναι σε πολύ μεγάλο βάθος χρόνου και δεν προετοιμάζεται έτσι στο άρπα-κόλλα.

Αυτό όμως που πρέπει να θυμηθούμε είναι το εξής: Αν θέλετε να σκεφτείτε λήξεις οι οποίες να είναι διαχρονικές, υπάρχει ένας εύκολος τρόπος. Για να είναι διαχρονικές, πρέπει να αντέξουν σε βάθος χρόνου. Και θέλετε να αντέξουν στο μέλλον. Είναι πολύ απλό, μελετήστε το παρελθόν. Κοιτάζτε ποιες ιδέες άντεξαν μέσα στο παρελθόν για αιώνες και θεμελιώστε την ιδέα που θέλετε πάνω σ' αυτές. Άμα δεν το κάνετε αυτό, τι θα γίνει; Στην πραγματικότητα θα νομίζετε ότι έχετε κάνει μια καινοτομία ενώ ουσιαστικά θα είναι μια πατέντα, στο τέλος θα καταλήξει να είναι κόλπο και μετά θα λέγεται τέχνασμα. Διότι η θεμελίωση είναι δύσκολη.

Άρα ο μύθος τι λέει; Λέει ότι όταν θέλω να θεμελιώσω μέσω της ιστορίας, πρέπει να βασιστώ σε μερικά δομικά στοιχεία. Τα δομικά στοιχεία είναι τα μυθικά. Δηλαδή από όλη αυτήν την ιδέα, όταν σκεφτόμαστε αυτό που έγινε στην αρχαιότητα, στο Βυζάντιο, στην Επανάσταση, στις μεγάλες εποχές, αν θέλετε, αυτό που βλέπουμε είναι ότι είναι μια κωδικοποίηση από ιδέες που διέσχισαν τους αιώνες.

Σας δίνω ένα παράδειγμα που έλεγα προηγουμένως με τον Κολοκοτρώνη: Το εντυπωσιακό για μένα με τον Κολοκοτρώνη είναι ότι λέει το εξής: «Εγώ δίνω αναφορά στην Κωνσταντινούπολη». Τι σφαλιάρια είναι για την κοινωνία της εποχής! Αφού για να καταλάβετε πόσο μεγάλη σφαλιάρια είναι, το ίδιο θα μπορούσαμε να κάνουμε και τώρα. Άμα ερχόταν κάποιος μπροστά σας να σας πει «Εγώ θεωρώ για τον ελληνισμό ότι το σημείο αναφοράς είναι η Κωνσταντινούπολη». Τώρα να σας το έλεγε. Πάλι θα τρώγατε σφαλιάρια. Γιατί οι περισσότεροι από εσάς θεωρούν ότι η Κωνσταντινούπολη δεν έχει πια καμία σχέση με εμάς. Είναι σε άλλη χώρα, τέλος. Το θέμα είναι ότι το έχετε σκεφτεί ποτέ ότι το είπε αυτό ο Κολοκοτρώνης; Έχετε σκεφτεί ποτέ σε ποια κατάσταση ήταν η Ελλάδα όταν το είπε; Μα αυτός δεν μπορούσε καν να διανοηθεί πως η Ελλάδα θα είχε το μέγεθος που έχει τώρα για να πει τη φράση που είπε τότε κι όμως την είπε. Και τους την είπε. Δηλαδή ξαφνικά οι πολεμιστές, χαβαλέ – γιατί έχουμε και λίγο χαβαλέ – ήταν του τύπου «εντάξει μωρέ, εμείς άμα κάνουμε μια μικρή μαχούλα. Ξέρεις, άμα είμαστε και λίγοι παραπάνω απ’ τους άλλους και τους καθαρίσουμε, μια χαρά θα είναι». Ναι αλλά τα μπουλούκια αυτά δεν έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής, είναι εντελώς περιστασιακά. Ο Κολοκοτρώνης έμπαινε σε μια άλλη διαδικασία. Έλεγε «Δεν πρέπει να κάνεις απλώς μάχες για να κερδίσεις. Πρέπει να κάνεις μάχη για να έχεις εξέλιξη, για να έχεις απελευθέρωση.» Οι άλλοι δεν μιλούσαν για απελευθέρωση, σου ‘λεγαν «Μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μια χαρά είμαστε. Άμα έρχεται κάποιος να μας ενοχλήσει κάποιος, τον τσακώνουμε, τον καθαρίζουμε και τελειώσαμε». Μα γι’ αυτό κράτησε.

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να σκεφτούμε – Έχετε σκεφτεί ανάποδα γιατί η Τουρκοκρατία κράτησε τέσσερις αιώνες; Γιατί ελπίζω να μην φαντάζεστε ότι ήμασταν στην αντίσταση 4 αιώνες γιατί αν ήμασταν στην αντίσταση 4 αιώνες, θα ήμασταν πραγματικά κόπανοι γιατί από αποτελεσματικότητα, θα ήταν το χειρότερο που θα μπορούσαμε να κάνουμε. Άρα σημαίνει ότι αυτή η αντίσταση σε μερικές περιόδους δεν υπήρχε ουσιαστικά κι οι άνθρωποι έλεγαν «Έτσι όπως είναι τα πράγματα, ας συνεχίσουμε. Ζωντανοί να ‘μαστε, υγεία να ‘χουμε». Ναι και μετά λοιπόν έρχεται ο άλλος και σου λέει «Ρε παιδιά, όταν βάζουμε σαν σημαία ‘Ελευθερία ή Θάνατος’» - γιατί είχαμε τώρα και την... εντάξει; Ωραία. – «Σημαίνει ότι έχουμε μόνο δύο επιλογές». Αν ξέρατε πόσοι από εμάς δεν θα επέλεγαν την ελευθερία αλλά θα ‘λεγαν «Δεν έχεις και τρίτη για να μην πάρω την άλλη;». Υπάρχει τρίτη και λέγεται σκλαβιά. Εντάξει; Είναι μερικοί που δεν τους ενοχλεί, αρκεί να είναι ζωντανοί.

Αλλά το θέμα ποιο είναι εδώ; Εδώ είναι ότι έχουμε χτίσει πάνω σ’ αυτήν την ιδέα «Λευτεριά ή Θάνατος». Σας το λέω αυτό: Άμα το σκεφτείτε αυτό το «Ελευθερία ή Θάνατος», θα δείτε ότι είναι σχεδόν μυθικό. Ε, το ωραίο είναι να γίνει μύθος. Να

μπορούμε δηλαδή μετά από αιώνες να χαρακτηριστούμε ως λαός του «Ελευθερία ή Θάνατος», που βέβαια προς το παρόν αφήστε το. Καλύτερα να μην το αξιολογήσω αμέσως, εντάξει; Εμείς είμαστε τουλάχιστον στην τρίτη ή τέταρτη επιλογή. Απλώς η ιδέα ποια είναι; Θεωρούμε ότι αυτό είναι σημαντικό να υπάρχει και θεωρούμε ότι όντως έκαναν έτσι. Ρωτάω τώρα: Πιστεύετε πραγματικά ότι όλοι οι Έλληνες, όλοι τότε όπως τους βλέπουμε εκεί, ήταν όλοι εκεί; Αυτό που έχει σημασία είναι ένα άλλο νοητικό σχήμα. Είναι ότι ήταν αρκετοί για όλους. Γιατί οι όλοι, οι πολλοί είναι συχνά λίγοι. Αρκεί οι λίγοι να είναι σπάνιοι. Αν οι σπάνιοι μπορούν να κάνουν τη δουλειά για όλους, τότε έχουμε μια αλλαγή φάσης.

Και αυτό είναι ένα νοητικό σχήμα που έχουμε στον ελληνισμό. Πολύ συχνά λοιπόν για τον ελληνισμό ακούτε το εξής: «Θα ήταν καλό για την Ελλάδα, να ήμασταν μια μεγαλύτερη χώρα με μεγαλύτερο πληθυσμό». Εντάξει; Ωραία. Όταν έχουμε μεγαλύτερο πληθυσμό, αρχίζουμε να λέμε ότι δεν μας αρέσει. Όταν έχουμε πιο μεγάλη χώρα, λέμε «Πώς θα το κρατήσουμε;» και το ερώτημα είναι το εξής: Πώς καταφέραμε και μείναμε αιώνες Έλληνες ενώ είμαστε τόσο λίγοι; Είναι πολύ απλό σαν σχήμα. Είχαμε σε αρκετές εποχές αρκετούς σπάνιους για να κάνουν τη δουλειά για τους άλλους. Αυτό σημαίνει ότι είμαστε ένας λαός, λόγω του μεγέθους, όχι της ποσότητας, αναγκαστικά, αλλά της ποιότητας. Το θέμα είναι ότι η ποιότητα δεν φτάνει. Άρα για να φτάσει, πρέπει να είναι σπανιότερη.

Όταν το σκεφτείτε αυτό, θα δείτε ότι στο παγκόσμιο γίνεσθαι τι ξέρουν για τους Έλληνες; Τη μυθολογία τους. Απίστευτο, άμα το σκεφτείτε! Δηλαδή, είμαστε τρεις κι ο κούκος, είπαμε μεταξύ μας διάφορες ιστορίες, που ένας θεός ξέρει ποιος τις πιστεύει και στο τέλος, αυτό που θυμούνται όλοι για μας, όλοι, είναι η ελληνική μυθολογία. Είναι το πρώτο πράγμα που ξέρουν. Οτιδήποτε εντάξει; Ακόμα και σε χριστιανικό πλαίσιο, το πρώτο πράγμα – ελπίζω να θυμάστε ότι και σε χριστιανικές εκκλησίες, έχουμε βάλει μερικές φορές και τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα. Που, άμα το σκεφτείτε λίγο ορθολογικά, θα έχετε ένα θέμα. Αυτό σημαίνει τι; Σημαίνει ότι καταφέραμε, σε παγκόσμιο επίπεδο κι όχι μόνο σε ελληνικό, να μπούμε στις χώρες που έχουν παράγει νοητικά σχήματα για την ανθρωπότητα. Άλλες χώρες δεν έχουν τίποτα. Άλλες χώρες, μπορεί να μου πείτε, είναι τώρα πολύ σημαντικές. Ναι, το θέμα είναι για πόσο καιρό;

Σας δίνω ένα άλλο παράδειγμα: Η Κίνα με την Ταϊβάν. Είπε σε κάποια φάση η Κίνα όταν είχε νευριάσει με την Ταϊβάν, η οποία υποστηρίζεται από τους Αμερικάνους, λέει «Εμείς – οι Κινέζοι – σε 200 χρόνια θα είμαστε εδώ». Είναι ένας άλλος τρόπος σκέψης. Σε 200 χρόνια δεν είναι σίγουρη η Ταϊβάν ότι θα έχει σύμμαχο. Ιράν-Ιράκ, το ίδιο, μεταξύ τους. «Σε 200 χρόνια, εγώ θα είμαι απέναντι από σένα». Τι θέλω να πω; Υπάρχουν λαοί που έχουν ένα μεγάλο βάθος χρόνου, το ξέρουμε αυτό, υπάρχει. Όταν λοιπόν το εξετάζετε αυτό και υπάρχουν διάφοροι που εμφανίζονται, εξαφανίζονται κ.λπ. πρέπει να σκεφτείτε λίγο τι γίνεται με την Ελλάδα. Ενώ εμφανίζονται πολλοί δυνατοί, ισχυροί κ.λπ. μετά εξαφανίζονται κι εμείς, που δεν είμαστε σχεδόν τίποτα – λέμε, μεταξύ μας – τελικά είμαστε ακόμα εδώ. Δηλαδή είμαστε «εδώ και μετά». Αυτό όχι μόνο είναι αποδεδειγμένο γιατί είμαστε εδώ αλλά το πιο ωραίο είναι ότι ο

ελληνισμός είναι θετικός για την ανθρωπότητα. Δηλαδή όταν λες, ας πούμε, ότι «αυτός είναι του ελληνισμού», το βλέπουμε θετικά. Άμα πείτε άλλους -ισμούς, το αφήνετε. Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι καταφέραμε να φέρουμε μέσα μας στο γίνεσθαι σε παγκόσμιο επίπεδο, σαν κληρονομιά της ανθρωπότητας, αν θέλετε σαν άυλη κληρονομιά – και θα ήταν καλό να το σκεφτούμε αυτό – π.χ. την έννοια του μύθου.

Και τώρα θέλω να σας πω για να το καταλήξουμε, να κλείσουμε – γιατί ναι, Γιώργο, κλείνω μερικές φορές, δεν είμαστε σε masterclass εδώ, χειμωνιάτικα – έχετε σκεφτεί σε πόσες γλώσσες η λέξη «μύθος» είναι στα ελληνικά;

[ΚΟΙΝΟ: Σε όλες]

Ν. Α. : Μην το λέτε γιατί υπάρχουν κι οι Κινέζοι. Συχνά τους ξεχνάμε σ' αυτές τις προσεγγίσεις. Αλλά θέλω να σας πω ότι είναι πολύ ενδιαφέρον να σκεφτείτε ότι βέβαια υπάρχουν κι άλλες λέξεις όπως είναι τα «μαθηματικά», η «στρατηγική», που είναι ακριβώς ίδιες. Δηλαδή δεν είναι μεταφρασμένες στις γλώσσες τους. Έχουν πάρει την ίδια λέξη και λένε «αυτό θα λέγεται έτσι». Ωραία, σε αυτές τις λέξεις υπάρχει ο μύθος. Αυτό τώρα που σας λέω είναι ένα ιστορικό δεδομένο, δεν είναι πια μυθικό. Αλλά δεν έχει ενδιαφέρον να σκεφτείτε ότι για να χαρακτηρίσουν οι άλλες εποχές, οι άλλοι πολιτισμοί το πιο βασικό τους στοιχείο που είναι ο μύθος, να χρησιμοποιούν μια ελληνική λέξη για να το πουν; Δηλαδή τι άλλο δώρο μπορεί να κάνεις πιο μεγάλο για την ανθρωπότητα από το να δώσεις αυτό που είναι το θεμελιακό στοιχείο. Τα θεμέλια δεν είναι στα ελληνικά, υπάρχουν άλλες λέξεις, εντάξει, το βλέπετε ήδη στα λατινικά. Το δομικό στοιχείο, το θεμελιακό στοιχείο δεν υπάρχει, είναι μεταφράσεις. Άμα θέλω λοιπόν να πω «κάτι το οποίο είναι θεμελιακό», θα δείτε ότι θα καταλήξω στη λέξη «αυτό είναι μύθος». Με την έννοια ότι ο μύθος εμπριέχει αμέσως βάθος χρόνου, διαχρονικότητα, αποδοχή. Δεν έχει σημασία αν το πιστεύετε ή όχι αλλά θα πρέπει να καταλάβουμε ότι για να το επιλέξουν οι άλλοι, σημαίνει ότι αποδέχτηκαν ότι αποτελούσε μια προσφορά που δεν αφορούσε μόνο το δικό μας στοιχείο.

Άρα τελειώνω λέγοντας το εξής: Έχει ενδιαφέρον ότι έχουμε δώσει και την ιστορία ως λέξη και το μύθο. Ως έννοια όμως ότι ο μύθος είναι η ουσία της ιστορίας, είναι λίγο πιο πολύπλοκο. Όμως είναι αυτό που βλέπουμε γιατί η ιστορία, όπως ξέρετε, αρχίζει με τη γραφή. Θεωρούμε ότι η ιστορία δεν αρχίζει πριν, είναι από τη γραφή και μετά. Μπορούμε να πούμε ας πούμε από τον Ηρόδοτο αλλά σας υπενθυμίζω ότι για τον Ηρόδοτο, άμα το σκεφτείτε, έχει πολλά στοιχεία που είναι μυθικά. Είναι μερικά που είναι ιστορικά, είναι μερικά που είναι λίγο παραμορφωμένα, είναι μερικά που χρειάστηκαν διάφορα. Ρωτάω τώρα, για μένα τι είναι; Πριν δεν έχουμε τίποτα, μετά έχουμε την ιστορία, στο ενδιάμεσο έχουμε τον Ηρόδοτο, ο οποίος όμως παράγεται από ένα μυθολογικό στοιχείο. Γιατί ελπίζω όσοι διάβασαν Ηρόδοτο αληθινά... τα ιστορικά στοιχεί που βάζει δεν σπάζουν κόκκαλα, εντάξει; Έχουν λίγο... θα το λέγαμε εμείς πιο λαϊκά «σάλτσα». Τώρα άμα σας έλεγα ότι είναι ο μύθος που δημιούργησε την ιστορία... Ε, θα βλέπατε ότι η προσέγγιση που έχουμε της κοσμογονίας μας ο καθένας, ο κάθε λαός, θα δείτε ότι αμέσως το πρώτο πράγμα

που μπαίνει δεν είναι το ιστορικό, είναι το μυθικό. Άρα ο μύθος είναι και πριν την ιστορία. Που σημαίνει ότι είναι μεγάλο κατόρθωμα αν σκεφτείτε ότι θα είναι και μετά. Άρα ακόμα κι όταν μερικοί προσπαθούν να πουν ότι η ιστορία πέθανε, έχουν πρόβλημα με το μύθο. Γιατί την ιστορία μπορείτε να την αλλάξετε, εντάξει; Να πείτε «Εγώ θα γράψω άλλο βιβλίο ιστορίας» αλλά άλλο βιβλίο μυθολογίας; Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι μπήκαμε στο πλαίσιο που θέλαμε απ' την αρχή ότι η ουσία, ο πυρήνας, το βασικό στοιχείο είναι ο μύθος και να είστε πολύ προσεκτικοί όταν προσπαθούν να σας αλλάξουν τους μύθους σας γιατί το επόμενο στάδιο είναι η ιστορία. Δεν αρχίζουν πάντοτε απ' την ιστορία, όπως νομίζετε. Προσπαθούν να πουν ότι αυτός ο μύθος είναι διαφορετικός. Δίνω ένα παράδειγμα για υστερόγραφο: Σε κάποια φάση με τον Προμηθέα, κατάλαβαν ότι έχουν ένα θέμα μ' αυτόν γιατί άρχισαν να εμφανίζονται ναοί για τον Προμηθέα. Άρα τι έκανε η κοινωνία που δεν ήθελε αυτό πράγμα; Λέει «Θα κάνουμε μια παραγγελία. Θα ζητήσουμε απ' τον Αισχύλο να μας γράψει μια τριλογία και σ' αυτήν την τριλογία θα φαίνεται ότι ο Προμηθέας είναι αυτό που λένε οι άλλοι άρα μετά τα βρήκαν». Και τώρα έρχεται το ωραίο φτύσιμο της ανθρωπότητας είναι: Έχουμε την τριλογία κι απ' την τριλογία, το μόνο που κράτησε η ανθρωπότητα είναι τον Δεσμώτη, δηλαδή ήταν αυτό που ήταν πριν. Άρα είχαν τον μύθο, τον πίστευαν, θεωρούσαν ότι είναι πολύ σημαντικός γιατί είναι μια προσφορά για την ανθρωπότητα, έρχεται η κοινωνία της εποχής και λέει «εγώ θα σου κάνω ένα θέατρο και θα δεις τι θα σου κάνω. Θα σου αλλάξω τα φώτα» και το πιο ωραίο ποιο είναι; Είναι ότι η τριλογία δεν περνάει. Μάλιστα ήταν τετραλογία κιόλας. Δεν βγαίνει. Και αυτό που κρατάμε είναι το στοιχείο της αντίστασης εναντίον της εξουσίας. Αυτό που χαρακτηρίζει για εμάς τον Προμηθέα είναι η ουσία που αντιστέκεται στην εξουσία. Θα δείτε το ίδιο με την Αντιγόνη, Κρέοντα κ.λπ. Είναι ένα πράγμα που το έχουμε συχνά. Ουσιαστικά τι λένε μ' αυτό το σχήμα; Ότι μόνο όταν είσαι της ουσίας, μπορείς να αντισταθείς στην εξουσία. Και άμα το σκεφτούμε καλά, ουσιαστικά είναι αυτό που μας επέτρεψε ως ελληνοισμός, επειδή δεν ήμασταν της εξουσίας για το παγκόσμιο γίγνεσθαι αλλά ήμασταν της ουσίας, να μας βλέπει η ανθρωπότητα θετικά. Αυτά για σήμερα. Ευχαριστώ πολύ, να είστε καλά.